

**PAGINI DE ICONOGRAFIE ORTODOXĂ:
UN TRIPTIC DESCOPERIT LA RUȘI-MĂNĂSTIOARA (J. SUCEAVA)**

În zona schitului Ruși-Mănăstioara, situat pe teritoriul actual al comunei Plăvălari (jud. Suceava), a fost descoperit un fragment dintr-un obiect de cult a cărui iconografie merită toată atenția cercetătorilor¹. Schitul a fost construit în prima jumătate a secolului al XVII-lea în satul Ruși, pe ocina Păscălinei Iacomiasa², fapt care a fost consemnat în zăpășul din anul 1647 (7155) august 6, din care reiese că Păscălina Iacomiasa „de bună voie, cum dentru ce ne-au dăruit noao Dumnedzău, am făcut un schit la sat la Ruși”, înzestrând mănăstirea și cu unele părți de ocini³. Despre acest locaș de cult I. Cristache Panait și T. Elian menționează

-
- 1 Obiectul, pășrat în colecția școlii din Plăvălari, a fost pus la dispoziția noastră pentru investigașe prin amabilitatea prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu (Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași), căruiua îi aducem cordiale mulțumiri și pe această cale.
- 2 Păscălina Iacomiasa era soția lui Iacom, pârăalabul de Galați, menționat în mai multe acte de cancelarie în calitate de cumpărător a unor moșii de pe Sohieu: din satul Dăjbogeni (*DRH, A, Moldova, XXVI* (1641-1642), ed. I. Caproșu, București, 2003, doc. 339); din satul Tomuzeni (*DRH, A, Moldova, XXVII*, în manuscris, consultat la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” prin bunăvoința dlui Marius Chelcu); Bogeni (*DRH, A, Moldova, XXVII* în manuscris) etc. Acest lucru reiese din actele emise de cancelaria domnească care arată că încă din octombrie 1626 „această jumătate de sat [Ungurașii] i-a fost cumpărătura de la Păscălina, cneaghina lui Iacom pârăalabul, iar Păscălinei Iacomiasa i-a fost cumpărătura dimpreună cu panul ei Iacom pârăalab...” (*DRH, A, Moldova, XIX* (1626-1628), ed. H. Chirca, București, 1969, doc. 129; *DRH, A, Moldova, XXIII* (1635-1636), ed. N. Ciocan, G. Ignat și D. Agache, București, 1996, doc. 404). Și în catastiful satelor lui Dumitrașco Ștefan mare logofăt din 16 martie 1628 (7136) era menționată „Păscălina, giupăneasa lui Iacom” (*DRH, A, Moldova, XIX* (1626-1628), doc. 325, p. 443). Din actul de întărire din 21 martie 1628 (7136) aflăm că „Păscălina, cneaghina lui Iacom postelnic a cumpărat ocina în satul Rușii Goei de la Anghelina, flica Măricuțai...Și s-a sculat Păscălina Iacomiasa și a plătit toți acci bani” (*DRH, A, Moldova, XIX* (1626-1628), doc. 328). Iar la 20 octombrie 1632 (7141) Păscălina și fiul ei Dumitrache cumpăra încă o ocina din Rușii Goei de la Iurașco (*DRH, A, Moldova, XXI* (1632-1633), ed. C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1971, doc. 230-231; doc. 257). Ocina din satul Ruși îi era întărită giupăneșei Păscălinei Iacomiasa și de Vasile Lupu voievod prin actul din 5 septembrie 1634 (7142) (*DRH, A, Moldova, XXII* (1634), ed. C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1974, doc. 255). La 19 septembrie 1641 (7150) Păscălina Iacomiasa lua „fiu de suflet și fiică de asemenea, anume Alexandru, fiul lui Costin fost hatman, și pe nepoata ei, Safa”, lăsându-le toată averea ei (*DRH, A, Moldova, XXVI* (1641-1642), ed. I. Caproșu, București, 2003, doc. 263, p. 222: „și le-a dat casa sa și cu tot ce a avut în casa sa, aur, argint, mărgăritare și veșminte și altele, țiganii toți și toate bucatele ce le-a avut și de asemenea și satele ce le-a avut ea de moștenire și de cumpărătura”). Pe verso-ul acestui act este o însemnare care arată existența unui zăpăș de danie de la Păscălina Iacomiasa pe satul Ruși.
- 3 „Deci am socotit de le-am dat și loc svetei mănăstiri, să se hrănească călugărașii cari-i va alege Dumnedzău de vor petrece acolo și le-am ales din drumul Pădurenilor spre sat spre Poeni, tot hotarul și despre mănăstire...Însă den cea parte ce am dat de la Rușii Goei, de unde-i svânta mănăstire, într-acea parte au și feciorii lui Costin a șiașea parte. Deci unde li să va veni al șiasălea pământu vor ținea...”

următoarele: „Cel mai vechi, databil la începutul secolului al XVIII-lea, și printre puținele exemple de pridvor originar amplasat pe vest, este cel al Schitului Mănăstioara din inima pădurii Plăvălari (Suceava). Actualmente închis cu scânduri în fața căruia s-a adăugat la 1848 un nou pridvor cu clopotniță deasupra”⁴, când se înalță și o turlă pe plan poligonal cu ocazia „răpăluirii” bisericii, după cum amintește inscripția reparației⁵.

Obiectul de cult prezentat de noi ar putea fi legat de istoria schitului Ruși - Mănăstioara și a comunității de aici. Obiectul, realizat din bronz, reprezintă aripa stângă a unui triptic care se prindea de panoul central cu două balamale⁶. Înălțimea acestui volecu este de 6,2 cm, lățimea de 5,8 cm și grosimea de 0,2-0,4 cm. Cadrul interior care cuprinde figurile sfinților are înălțimea de 4,7 cm, iar lățimea de 4,2 cm. Greutatea este de 78,36 g. Imaginile conservate în cadrul acestui triptic enunță un discurs, ale cărui articulații vom încerca să le descifrăm. De aceea, vom recurge la metoda analizei semiotice, metodă care pleacă de la principiul că orice discurs este nu doar o asamblare de semne, ci un proces de semnificare pe care și-l asumă enunțarea⁷.

Voleul prezentat cuprinde trei figuri în relief, cu nimb, simbol al puterii spirituale, orientate cu fața spre panoul central: Sfântul mitropolit Filip, Sfântul Nicolae Făcătorul de Minuni și Sfântul Apostol Ioan Bogoslovul. Acest lucru rezultă din inscripția reliefată în partea de sus a cadrului, dispusă deasupra fiecărei figuri de sfânt în două rânduri:

С(ВΛ)ТЫ ФИЛІПЪ	С(ВΛ)ТЫ НИКО	С(ВΛ)ТЫ АПОСТОЛ ІОАН
МИТРОПОЛИТ	ЛА ЧИДОТВО(РЄЦ)	Б(О)Г(О)ГЛОБЪ

Reprezentarea figurilor acestor sfinți a fost inspirată, probabil, din scenele religioase pictate după canoanele erminiilor cunoscute.

Sfântul Filip este înfățișat cu barbă, purtând îmbrăcăminte arhierescă, cu mitră; în mâna stângă ține o frunză de finic, iar cu dreapta binecuvântează⁸.

Sfântul Ierarh Nicolae Făcătorul de Minuni este reprezentat bătrân, pleșuv, cu „barbă rotundă”, îmbrăcat cu veșminte arhieresti (stihar, epitrahil ș.a.), dar fără mitră, cu finic, simbol al muceniciei, în mâna stângă și binecuvântând cu dreapta. Sfântul Ioan Bogoslovul este redat bătrân, cu capul descoperit, pleșuv, cu barba lungă. Sfântul Apostol poartă un hiton, iar pe deasupra un himation, drapat după modă orientală, fiind cu picioarele goale. În mâna stângă ține Evanghelia, iar cu dreapta binecuvântează.

(vezi DRH, A, Moldova, XXVII, în manuscris, consultat la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” prin bunăvoința dlui Marius Chelcu).

4 I. Cristache Panait, T. Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în *MMS*, an XLV (1969), nr. 7-9, p. 485; N. Stoicescu, *Repertoriul localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 553.

5 I. Cristache Panait, T. Elian, *op. cit.*, p. 488.

6 Desenul obiectului a fost făcut de dl. Romeo Ionescu, desenator la Institutul de Arheologie (Iași), căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

7 Alex Mucchielli, *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*, trad. Veronica Suci, Iași, 2002, p. 35.

8 În cărțile de pictură bisericească se scrie că Ioan Bogoslovul trebuie pictat „bătrân, pleșuv, cu barba puțin cam lungă, ținând în mână o evanghelie” (vezi *Erminia picturii bizantine*, ed. Săndulescu-Verna, Oradea, 1979, p. 197; Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, trad. Smaranda Bratu Stati și Șerban Stati, București, 1979, p. 185).

Partea exterioară a piesei cuprinde un medalion de formă ovală, în jurul căruia a fost reliefat un decor vegetal, asemănător motivelor ornamentale din edițiile de carte veche din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁹. Medalionul încadrează crucea Golgotei redată tradițional cu opt brațe, flancată de instrumentele torturii lui Iisus Hristos, sulița și trestia cu buretele; cu sulița (=kopie) un ostaș a împuns în coasta lui Hristos, iar cu buretele muiat în oțet a șters buzele Mântuitorului. În câmpul liber a fost dispusă orizontal în câteva registre următoarele sigle:

ЦРЬ ГЛВЫ (Царь Главы),
 ІС ХС (Исус Христос),
 СЫНЪ БЖІИ (Сынъ Божій), НИКА,
 К (Копіє) Т (Трость), ГГ (Гора Голгофа),
 МЛ (Место Ловное) – РБ (Рай Бысть),
 ГА (Глава Адамова).

Această formulă este tradițională în iconografia ortodoxă, exprimând motivul potrivit căruia Hristos a fost răstignit pe locul unde a fost îngropat Adam, iar sângele de la rănilor lui Iisus, căzând pe capul lui Adam, reprezintă izbăvirea păcatului primului om¹⁰.

Tripticul prezentat de noi a fost realizat, probabil, în secolul al XVIII-lea în unul din atelierele din „pustia Vyg”¹¹ sau după un model ieșit din acest atelier. Ca mărturie în acest sens sunt exemplarele identice reproduse în catalogul expoziției consacrate istoriei de 300 de ani a comunității de rit ortodox vechi din Vyg, de la Muzeul Istoric de Stat din Moscova (*Gossudarstvenyi istoricheski muzei*)¹².

Tema principală a compozițiilor iconografice gravate pe tripticele din „pustia Vyg” este rugăciunea. Același mesaj îl are și acest tip de triptic numit „*Deisis s predstoiasbchimi*” (= Deisis cu Înaintemergătorii?)¹³, cuprinzând nouă figuri. Panoul central cuprinde scena Deisis: Iisus Hristos reprezentat în veșminte arhieresti tronând în jeț, binecuvântând cu

9 *Neizvestnaia Rossia. K 300-letii Vygovskoi staro-obriadcheskoj pustyni*, coord. E. M. Juchimenko, Moscova, 1994, p. 39.

10 *Reznye ikonostasy i dereviannaia skulptura*, coord. T.M. Kolcova, Archangel'sk-Moscova, 1995, p. 163.

11 “Pustia Vyg”, reprezintă un centru religios constituit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în nordul Rusiei, pe râul Vyg, de clerici și laici de rit ortodox vechi, care au refuzat conformismul și loialitatea față de reformele patriarhului Nikon de la mijlocul secolului al XVII-lea. Din anul 1705 așezarea de pe Vyg a fost subordonată uzinelor de extragere și prelucrare a metalului din Oloneț, obținând astfel un statut oficial care îi respectă libertatea confesională. În această situație a crescut aflulul ortodocșilor de rit vechi din toată Rusia, dar mai ales din Moscova, Povoľe, Novgorod, Archangel'sk, Ustjug Velikij etc. Mai târziu viața comunității de pe Vyg a fost organizată după regulile unei mănăstiri, care cuprindea mai multe schituri, în care funcționau și ateliere de realizare a obiectelor de cult (*Neizvestnaia Rossia...*, p. 5-12). Despre fenomenul schizmei (raskol) și consecințele ei pentru societatea rusă vezi și Antoaneta Olteanu, *Civilizația rusă. Perioada veche și modernă*, București, 1998, p. 89-96.

12 *Neizvestnaia Rossia...*, nr. 8, 24, 50, 57 din catalog.

13 Termenul rus *predstoiasbchimi* derivă de la verbul *prestat'*, care indică apariția în față a ceva sau a cuiva; de la acesta formându-se substantivul *prestatel'*, *prestoiatel'*, termen care indică pe starețul, episcopul unei bisericii și *predstovanie*, desemnând stare de rugăciune permanentă (vezi *Slovar' cerkovnoslavianskago i russkago iazyka*, III, Sankt-Peterburg, 1847, p. 434-435; VI. Dal', *Tolkovyi slovar' zhivogo velikoruskogo iazyka*, III, „Д”, Moscova, 1955, p. 388-389). Prin extindere, termenul *predstoiasbchimi* desemnează pe „Înaintemergători”.

dreapta, iar în stânga ținând Evanghelia deschisă. În latura din dreapta sa este reprezentată Maica Domnului, iar în latura din stânga sa Sfântul Ioan Botezătorul, „cel care a fost ales de Dumnezeu ca să fie premergătorul Fiului său și să pregătească pe oameni prin pocăință a primi pe Răscumpărătorul prezis de profeți, ca Înaintemergător al Domnului”¹⁴. Discursul Deisis-ului este cererea stăruitoare, rugămintea, reflectând esența doctrinei intercesiunii, adică mijlocirea pentru iertarea păcatelor lumii¹⁵. Aripa stângă a tripticului cuprinde figurile Sfinților Ierarhi Filip mitropolit, Nicolae Făcătorul de Minuni și Ioan Teologul, iar aripa dreapta conține figura Îngerului Păzitor și a Sfinților Zosima și Savvatij, fondatorii mănăstirii Soloveckoe, care au mâinile ridicate pentru rugăciune. Această compoziție iconografică era caracteristică doar atelierului din „pustia Vyg”, fiind un gen de carte de vizită a „pustiei”, sugerând continuitatea prin centrul religios de la Vyg a ideologiei și a modului de viață din mănăstirea Solovețkoe¹⁶.

Descoperirea acestui obiect de cult pe teritoriul comunei Plăvălari, identic cu cele fabricate în atelierul din „pustia Vyg”, nu pare a fi întâmplătoare, sugerând o eventuală legătură cu acest centru de credincioși de rit ortodox vechi (staroobreadți) din Rusia, mai ales, că în nordul Moldovei existau comunități de ortodocși de rit vechi lipoveni¹⁷.

**PAGES D'ICONOGRAPHIE ORTHODOXE.
UN TRIPTIQUE DÉCOUVERT À MĂNĂSTIOARA (DEPT. DE SUCEAVA)**

Resumé

-
- 14 *Dicționar aghiografic cuprinzând Viețile Sfinților de la A-Z* de Gherasim Timuș, Episcopul Argeșului, B., 1898, reed. de Gh. Băbuț, Mănăstirea „Portărița”, 1998, p. 432.
- 15 Ene Braniște, Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, 2001. Cele două iconițe așezate, de obicei, la dreapta și la stânga crucii care se află sus, la mijloc, pe catapeteasmă se numesc intercesori sau „molene”, pe cruce fiind zugrăvit Mântuitorul răstignit, iar pe iconițe la dreapta chipul Maicii Domnului și la stânga chipul Sfântului Ioan Evanghelistul, amândoi stând în picioare în atitudine de adorare, de rugăciune, de jeluire, ei rugându-se pentru omenire ca intermediari pe lângă Iisus Hristos (*Ibidem*, p. 308).
- 16 *Neizvestnaia Rossia...*, p. 39. Mănăstirea Solovețkoe este una dintre locașurile de cult de unde au plecat cuvioșii după reformele patriarhului Nikon spre „pustia Vyg”.
- 17 C. Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774-1918*, Chișinău, 2003, p. 73-76, 103-105, 199-200.

Fig. 1

Fețele figurate ale celor doi voleți ai tripticului

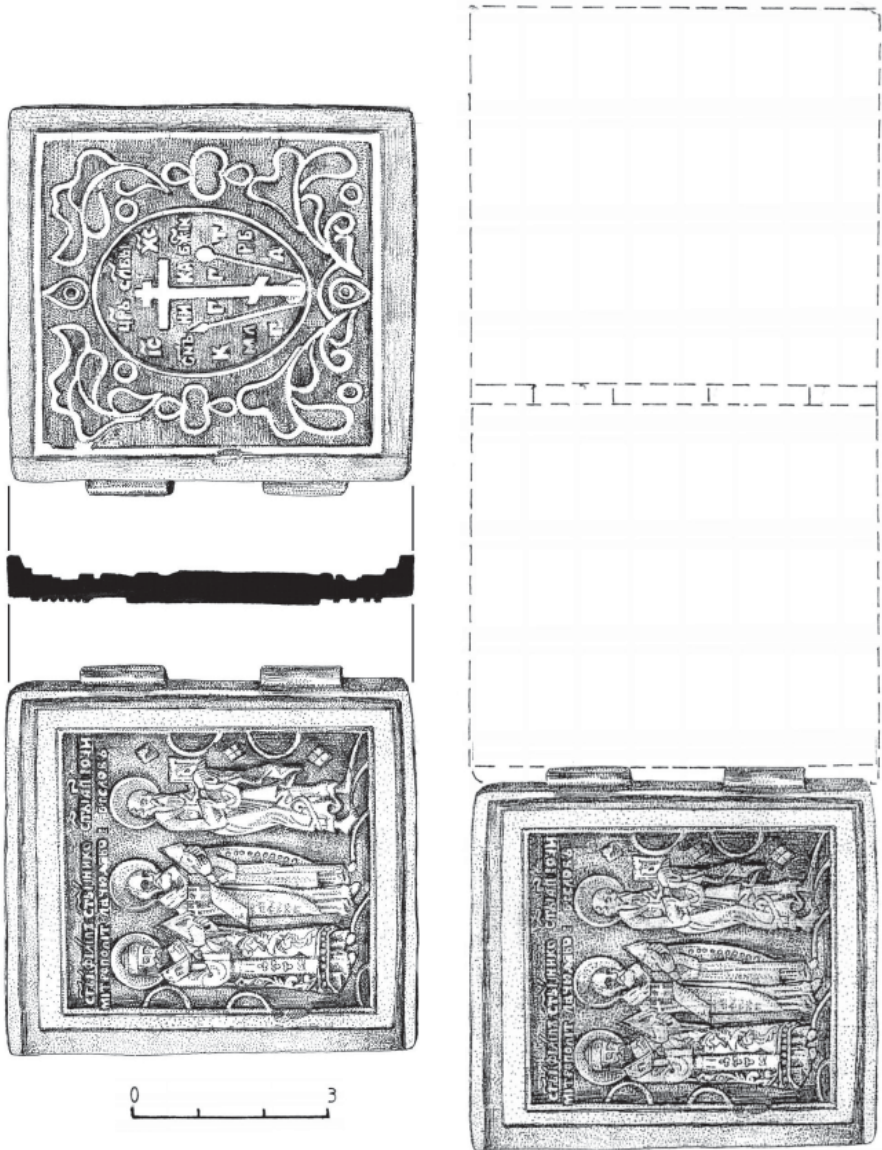

Fig. 2

Reconstituirea grafică a tripticului